

Regulacja wyglądu żołnierzy w Siłach Zbrojnych RP

[Agata Mazurkiewicz](#)

W sierpniu 2019 roku wszedł w życie rozkaz płk. Radosława Cyniaka, dowódcy 9. Warmińskiego Pułku Rozpoznawczego regulujący wygląd zewnętrzny żołnierzy tej jednostki. Zapisy w nim zawarte wywołały medialną burzę – środowiska dziennikarskie i cytowane przez nie żołnierki podkreślały, że część zapisów rozkazu nadmiernie ogranicza swobodę kobiet służących w tej jednostce.¹ Rozkaz regulował na przykład dopuszczalny makijaż, wyrażając zgodę na używanie bezbarwnych szminek, ochronnych pomadek i tuszu do rzęs. Zakazywał natomiast stosowanie kredek do oczu, cieni, sztucznych rzęs, pudru, różu i bronzera. Lekki podkład dopuszczalny był tylko w przypadkach występowania problemów skórnych. Zasady wprowadzane przez rozkaz regulowały także kwestię włosów żołnerek. Zgodnie z nimi akceptowalny miał być jedynie jednolity, naturalny kolor, a ewentualne farbowanie miało służyć zakryciu siwizny. Włosy żołnerek w czasie służby miały być ciasno upięte z prostym przedziałkiem, zakazane było cieniowanie włosów (różnica w długości miała nie przekraczać 2 cm) oraz korzystanie ze spinek, gumek lub klamer odbiegających od koloru włosów. Także długość, kształt i kolor paznokci zostały dokładnie określone (dopuszczalny miał być bezbarwny lakier, a maksymalna długość to 2 mm).

Zgodnie ze słowami mjra Grzegorza Skalskiego, rzecznika prasowego Pułku, „projekt powstał w celu ujednoczenia wyglądu zewnętrznego żołnierzy 9. Pułku Rozpoznawczego (zarówno kobiet, jak i mężczyzn) oraz uszczegółowienia i zobrazowania zapisów Regulaminu Ogólnego SZRP”.² Jednakże wiele żołnerek cytowanych w mediach odbiera zapisy rozkazu jako

¹ „Rozkaz dowódcy: Paznokcie - najwyżej 2 mm, usta naturalne”, Rp.pl, 11.09.2019, <https://www.rp.pl/Wojско/190919892-Rozkaz-dowodcy-Paznokcie---najwyzej-2-mm-usta-naturalne.html>, dostęp: 15.11.2019; „Rozkaz dowódcy Pułku Rozpoznawczego wywołał burzę. "To dyskryminacja kobiet"”, Dziennik Łódzki.pl 11.09.2019, <https://dzienniklodzki.pl/rozkaz-dowodcy-pulku-rozpoznawczego-wywolal-burze-to-dyskryminacja-kobiet/ar/c1-14415671>, dostęp: 15.11.2019; „Nowy rozkaz w pułku rozpoznawczym dotyczy kobiet. Zabronione m.in. kolorowe lakiery i róże”, Gazeta.pl, 11.09.2019, <http://wiadomosci.gazeta.pl/wiadomosci/7,114883,25179857,nowy-rozkaz-w-pulku-rozpoznawczym-dotyczy-kobiet-zabronione.html>, dostęp: 15.11.2019.

² „Nowy rozkaz w pułku...”, op. cit.

dyskryminujące kobiety, zniechęcające do służby lub wprost zachęcające do składania donosów stanowiących podstawę do wydalenia ze służby. Tak odmienne percepcje zmian wprowadzanych przez opisywany rozkaz zachęcają do przeanalizowania tematu wyglądu zewnętrznego żołnierzy, celów uniformizacji i jej wpływu na kobiety służące w wojsku. W jaki sposób można interpretować regulowanie wyglądu zewnętrznego żołnierzy? Jakie jest umocowanie prawne tego typu zapisów? Jaką funkcję pełni uniformizacja żołnierzy i jaki jest jej efekt? W końcu, w jaki sposób regulacje wyglądu odnoszą się do kobiet i mężczyzn służących w siłach zbrojnych?

Perspektywa prawna

Wygląd zewnętrzny żołnierzy jest każdorazowo regulowany przez odpowiednie przepisy na poziomie krajowym, a także zapisy wynikające z prawa międzynarodowego. W przypadku Polski przepisy te można znaleźć przede wszystkim w Rozporządzeniu Ministra Obrony Narodowej z dnia 8 stycznia 2016 r. w sprawie wzorów, noszenia umundurowania, odznak i oznak wojskowych, uzbrojenia, orderów, odznaczeń, medali i odznak innych niż wojskowe przez żołnierzy, a także przypadków, w których żołnierze są zwolnieni od obowiązku noszenia umundurowania oraz odznak i oznak wojskowych.³ W kontekście niniejszej analizy ważniejsze są jednak zapisy zawarte w Regulaminie Ogólnym Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej.⁴ Zgodnie z nim:

„96. Żołnierz – mężczyzna, ma mieć krótko ostrzyżone włosy i ogoloną twarz. Może mieć krótko przystrzyżone wąsy. Krótko przystrzyżoną brodę może nosić ze względu na wskazania lekarza odnotowane pisemnie lub za zgodą dowódcy jednostki wojskowej. Żołnierz – kobieta, na czas wykonywania zadań służbowych ma mieć włosy krótkie lub krótko upięte i nie może stosować wyrazistego makijażu oraz jaskrawo pomalowanych paznokci.

97. Żołnierzom występującym w mundurze zabrania się noszenia wszelkiego rodzaju biżuterii oraz ozdób. Zezwala się jedynie na noszenie zegarka, obrączki oraz sygnetu lub pierścionka.”⁵

Jak wynika z wyżej przytoczonego fragmentu, zapisy analizowanego rozkazu są w pewnym stopniu zgodne z ogólnymi stwierdzeniami Regulaminu. Zakaz stosowania wyrazistego makijażu w czasie służby oraz malowania paznokci na jaskrawe kolory jest wprost wyrażony w regulaminie będącym aktem prawnym wyższego rzędu. „Krótkie” upięcie włosów oraz zakaz noszenia biżuterii i ozdób (przy założeniu, że kolorowe spinki lub klamry do włosów są zaliczane do tej kategorii) również znajdują swoje odzwierciedlenie w rozkazie dowódcy pułku. Część z tych zapisów może też być interpretowana jako sposób na zwiększenie bezpieczeństwa żołnerek i uniknięcie przypadkowych urazów podczas wykonywania pracy. Jednakże pozostałe zapisy omawianego rozkazu znacznie wykraczają poza te ogólne zasady. Całkowity zakaz stosowania cieni do powiek, różu czy pudru nie przystaje do treści regulaminu. Podobnie, korzystanie z koloryzującej szminki nie jest równoznaczne z „wyrazistym” makijażem wykluczonym przez regulamin, natomiast kwestia farbowania włosów nie została w nim nawet wspomniana. W takim ujęciu omawiany rozkaz może być interpretowany jako zbytnia ingerencja w wygląd zewnętrzny

³ Dziennik Ustaw 2016 poz. 104, <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20160000104>, dostęp: 15.11.2019.

⁴ Regulamin Ogólny Sił Zbrojnych RP wydany przez Ministra Obrony Narodowej na podstawie decyzji nr 445/MON z dnia 30 grudnia 2013 roku w sprawie wprowadzenia do użytku Regulaminu Ogólnego Sił Zbrojnych Rzeczypospolitej Polskiej, https://archiwum2019.mon.gov.pl/d/pliki/dokumenty/rozne/2014/03/regulamin_ogolny_szrp_2014.pdf, dostęp: 15.11.2019.

⁵ Ibidem.

podległych mu żołnierek, a zawarte w nim zapisy jako nadmiernie restrykcyjne i niemające szczególnego wpływu na zdolność żołnierek do wykonywania powierzonej im pracy. W tym miejscu naszych rozważań można jednak postawić pytanie o ogólny cel regulowania wyglądu żołnierzy. Dlaczego wygląd zewnętrzny żołnierzy podlega regulacji? Jakie jest znaczenie uniformizacji współczesnych sił zbrojnych?

Perspektywa socjologiczna

Przy udzielaniu odpowiedzi na te pytania użyteczna będzie koncepcja tożsamości zbiorowej, rozumianej jako „poczucie wspólnoty i identyfikacja z członkami pewnej zbiorowości wyrażane subiektywnie sformułowaniem „my”, któremu towarzyszy świadomość odrębności od osób z zewnątrz, określanych jako „oni””.⁶ W tym przypadku naszym głównym obiektem zainteresowania będzie tożsamość wojskowa,⁷ wynikająca z przynależności do sił zbrojnych. W istocie badacze tożsamości wojskowej podkreślają znaczenie uniformizacji, jakiej poddawani są członkowie struktury wojskowej.⁸ Już sam proces szkolenia zawodowych żołnierzy ma na celu zmianę wzorów zachowania na bardziej przystające do kultury i tożsamości wojskowej,⁹ opartej w dużej mierze na takich cechach jak posłuszeństwo, lojalność i braterstwo.¹⁰ Jednolity wygląd żołnierzy odzwierciedlony w mundurach oraz ich jednolite wzory zachowania, wypracowywane poprzez musztry i szkolenia, mają na celu stworzenie sprawnej i spójnej struktury organizacyjnej, której posłuszeństwo i niezawodność pozwoli na zastosowanie w sytuacjach wyjątkowego zagrożenia. W tym ujęciu indywidualizm, rozumiany jako podkreślanie własnej wolności i odmienności od innych, stoi w sprzeczności z wartościami fundamentalnymi dla tożsamości wojskowej – przede wszystkim przedkładaniem dobra ogółu i wspólnoty nad własną osobę oraz podporządkowaniem się autorytetowi dowódcy.¹¹ Stosowanie makijażu oraz ozdób do włosów przez żołnierki może więc zostać zinterpretowane jako wyraz indywidualizmu i chęci fizycznego wyróżnienia się, nie przystających do tożsamości wojskowej.

Jednakże obserwując najnowsze trendy prowadzenia operacji wojskowych w NATO, w których rosnący nacisk położony jest na zdolność dowódców niskiego szczebla do podejmowania autonomicznych decyzji,¹² kwestia indywidualizmu przestaje mieć tak palące znaczenie, jak w przypadku masowych armii znanych z historii. Umiejętność szybkiego reagowania

---

⁶ P. Sztompka, *Socjologia*, Wydawnictwo Znak, Kraków 2003, s. 198.

⁷ Należy tutaj jednak dokonać zastrzeżenia, że tożsamość wojskowa i etos żołnierski są wytworami kultury, dlatego też poniższe rozważania dotyczą przede wszystkim kontekstu szeroko pojętych zachodnich sił zbrojnych.

⁸ S. Clark, „Under the Mountain: Basic Training, Individuality, and Comradeship”, *Res Publica* 2013, 19(1), s. 67-79, DOI: 10.1007/s11158-012-9207-1; D. Winslow, „Rites of Passage and Group Bonding in the Canadian Airborne”, *Armed Forces & Society* 1999, 25(3), s. 429-457, DOI: 10.1177/0095327x9902500305.

⁹ J. J. Jackson, F. Thoemmes, K. Jonkmann, O. Lüdtke, U. Trautwein, „Military Training and Personality Trait Development: Does the Military Make the Man, or Does the Man Make the Military?”, *Psychological Science* 2012, 23(3), s. 270-277, DOI: 10.1177/0956797611423545.

¹⁰ W. Royl, „Military Identity Under Pedagogical Implications”, [w:] *Military Pedagogy. An International Survey*, red. H. Florian, Peter Lang, Berno 2002, s. 189-209; C. Coker, *The warrior ethos: Military culture and the war on terror*, Routledge, Londyn-NowyJork 2007, DOI: 10.4324/9780203089064; F. Gaub, *Military Integration After Civil Wars. Multiethnic Armies, Identity and Post-Conflict Reconstruction*, Routledge, Londyn-NowyJork 2011, DOI: 10.4324/9780203841051.

¹¹ R. B. Johansen, J. C. Laberg, M. Martinussen, „Military Identity as Predictor of Perceived Military Competence and Skills”, *Armed Forces & Society* 2013, 40(3), s. 521-543, DOI: 10.1177/0095327x13478405.

¹² L. Liddy, „The strategic corporal: some requirements in training and education” *Australian Army Journal* 2004, 2(2), s. 139-148; NATO SHAPE, *Comprehensive Operations Planning Directive Interim V2.0*, Bruksela, 4.10.2013, https://www.act.nato.int/images/stories/events/2016/sfpdpe/copd_v20_summary.pdf, dostęp 15.11.2019.

i dostosowywania się do zmieniających się warunków operacyjnych staje się obecnie istotniejszym niż bierne posłuszeństwo elementem tożsamości wojskowej.¹³ Co więcej, jak pokazują badania przeprowadzone przez Johansena, Laberg i Martinussen, indywidualizm wśród żołnierzy nie wpływa znacząco na obniżenie ich ogólnych kompetencji wojskowych, choć faktycznie zmniejsza organizacyjne zaangażowanie, co może mieć znaczenie w czasie wojny.¹⁴ Badacze nie precyzują wpływu indywidualizmu na skuteczność działania żołnierzy w czasie pokoju. Można także dyskutować, czy makijaż żołnierek można faktycznie traktować jako przejaw i demonstrację szkodliwego poziomu indywidualizmu w siłach zbrojnych. W takim ujęciu stosowanie kredki do oczu lub pudru urasta wręcz do rangi działalności wywrotowej, sprzeniewierzającej się historycznie uświęconym wartościom posłuszeństwa i dyscypliny w wojsku.

Perspektywa krytyczna i feministyczna

Powyższe stwierdzenie jest oczywiście przykładem skrajnej interpretacji, jednakże może faktycznie reprezentować wymykanie się żołnierek z biopolityki¹⁵ prowadzonej przez wojsko. Wszelkie regulacje dotyczące wyglądu zewnętrznego członków sił zbrojnych są przejawem manifestacji władzy nad ciałem,¹⁶ która ze względu na historyczne role kulturowo-społeczne koncentrowała się do tej pory przede wszystkim na ciałach mężczyzn. Wygląd żołnierzy jest rygorystycznie określany nie tylko przez oficjalne regulaminy i rozporządzenia, ale także mocno ugruntowaną i wielowiekową tradycję słowną i wizualną. Portrety i pomniki bohaterów wojennych oraz obrazy batalistyczne kształtują i wzmacniają oddziaływanie biopolityki współczesnych sił zbrojnych przede wszystkim w odniesieniu do mężczyzn. Częścią tej tradycji jest także akcentowanie fizycznej siły żołnierzy, z szczególnie rozbudowanymi górnymi partiami ciała, tak widoczne w popkulturze.¹⁷ Tymczasem, zezwolenie na powszechną i aktywną służbę wojskową kobiet, nie ograniczoną jedynie do ról pielęgniarek lub urzędniczek administracji, jest kwestią ostatnich kilku dekad. Wspomniany wyżej indywidualizm jest więc w pewnym sensie niezamierzony (i tym samym nie wywrotowy),¹⁸ jako że normy regulujące wygląd żołnierek były dotychczas mniej szczegółowe i nie uwzględniały pełnej specyfiki, zachowań i zwyczajów związanych z kobiecym ciałem. W takim ujęciu omawiany rozkaz może być postrzegany jako część procesu przejmowania kontroli nad ciałem żołnierek przez siły zbrojne.

Jednocześnie, rozpatrując analizowany rozkaz z perspektywy feministycznej, należy także zwrócić uwagę na pewien paradoks wynikający z konfliktu norm. O ile normy wprowadzane przez omawiany rozkaz praktycznie zakazują stosowania makijażu, o tyle kulturowo osadzone społeczne wzorce kobiet wręcz go wymagają.¹⁹ Wojskowe standardy odnoszące się do żołnierek

---

¹³ A. Mazurkiewicz, „The Dynamics of the Contemporary Military Role: In Search of Flexibility”, *Annales UMCK Sectio K Politologia* 2018, 25 (2), s. 7-24, DOI: 10.17951/k.2018.25.2.7.

¹⁴ R. B. Johansen, J. C. Laberg, M. Martinussen, op. cit., s. 534.

¹⁵ Biopolityka jest tu rozumiana za Michelelem Foucault jako forma władzy, której celem jest zarządzanie życiem, rozwijanie go i zagospodarowywanie, oparta na dyscyplinowaniu ciała w taki sposób by „doprowadzić do wzrostu sił ciała po to, aby je zużytkować gospodarczo, i równocześnie do ich osłabienia, aby je sobie politycznie podporządkować”. T. Lemke, *Biopolityka*, Wydawnictwo Sic!, Warszawa 2010, s. 45.

¹⁶ M. Foucault, *Nadzorować i karać. Narodziny więzienia*, Wydawnictwo Aletheia, Warszawa 2009.

¹⁷ S. Via, „Gender, Militarism and Globalization: Soldiers for Hire and Hegemonic Masculinity”, [w:] *Gender, War and Militarism. Feminist Perspectives*, red. L. Sjoberg, S. Via, Praeger, Santa Barbara 2010 s. 42-53.

¹⁸ M. Badaró, „“One of the Guys”: Military Women, Paradoxical Individuality, and the Transformations of the Argentine Army”, *American Anthropologist* 2014, 117(1), s. 86–99. DOI:10.1111/aman.12163

¹⁹ N. Wolf, *The Beauty Myth*, Vintage, Londyn 1991.

miałyby być zatem sprzeczne z szerszymi, społeczno-kulturowymi standardami odnoszącymi się do ogółu kobiet.

Uwagi końcowe

Jak wynika z powyższej dyskusji, temat regulacji wyglądu zewnętrznego żołnierzy i żołnerek jest niezwykle szeroki i złożony, co więcej, wpisuje się też w wiele istotnych nurtów badawczych. Jednocześnie rola kobiet we współczesnych siłach zbrojnych, zwłaszcza w polskim kontekście, jest nadal mocno niedoteoretyzowana oraz zmarginalizowana w szerszej debacie publicznej. Omawiany w niniejszej analizie rozkaz może zatem stanowić pretekst do pogłębionej dyskusji oraz badań nad miejscem kobiet w Siłach Zbrojnych RP.